

Hodnotící kritéria eseje z předmětu SOCIÁLNÍ DEVIACE **zatím C až D (může být i A!)**

	Co splněno (PLUSY)		Co nesplněno (MINUSY)		
Formální náležitosti k celému textu					
Název práce (typ dilemat a místo zjišťování)	úplný	X	neúplný nebo chybí		X
Citace v textu (např. Vacek 1997: 192)	přítomny	X	chybí		X
Plynulost vět	dostačující				nedostačující
	1	2	3	4	5
Část „Úvod“					
Název podkapitoly	správný	X	chybný nebo chybí		X
Cíl práce	konkretizovaný		nedostatečně specifikovaný		
	1	2	3	4	5
Zdůvodnění volby tématu	je přítomné	X	chybí		X
Způsob naplnění cíle	uveden	X	neuveden		X
Část „Charakteristika konkrétního pracoviště organizace v dané lokalitě/regionu“					
Název podkapitoly	úplný	X	neúplný/jakého a kde?		X
Pracovníci, u kterých bude dilema zkoumáno	specifikováni	X	nespecifikováni		X
Charakteristiky klientů	dostatečné	X	nedostatečné		X
Charakteristiky pracovníků	dostatečné	X	nedostatečné		X
Část „Teoretické vymezení konkrétního dilematu“					
Název podkapitoly	úplný	X	neúplný/konkrétně jakého?		X
Charakteristiky vybraného dilematu podle literatury	dostatečné		nedostatečné		
	1	2	3	4	5
Tabulka shrnující informace o dilematu	přítomna	X	nepřítomna		X
Část „Otázky indikující přítomnost zvoleného dilematu na vybraném pracovišti a způsobu jeho řešení“					
Název podkapitoly	úplný	X	neúplný		X
Oba typy otázek (indikující přítomnost d. vs. způsoby jeho řešení)	přítomny	X	nepřítomny		X
Formulace otázek ve standardizované podobě (s využitím formy „Vy“)	dostatečná		nedostatečná		
	1	2	3	4	5
	dvouhlavňové ot.				X
	nezacílené/obecné ot.				X
	neprovázané s konceptem dilematu				X
Část „Řešení zvoleného dilematu a jeho význam“					
Způsob reálného řešení a jeho zdůvodnění	dostatečné		nedostatečné		
	1	2	3	4	5

Řešení dilematu mezi neutralitou a favoritismem v případě učitelů Základní školy Bory a význam řešení pro samotné pedagogy

Marcela Blažková

Katedra sociální politiky a sociální práce
Fakulta sociálních studií

2009

ÚVOD..... 4

1) CÍL PRÁCE	4
2) NÁPLŇ PRÁCE A POPIS PRACOVIŠTĚ	4
3) TEORETICKÁ CHARAKTERISTIKA ROZLIŠOVÁNÍ MEZI KLIENTY A NEUTRALITY	5
4) OTÁZKY K INDIKACI DILEMATU.....	6
5) ŘEŠENÍ DILEMATU A VÝZNAM ŘEŠENÍ DILEMATU PRO UČITELE.....	7
ZÁVĚR.....	9
LITERATURA:.....	10

Úvod

Tato esej se zabývá učiteli základní školy a jejich nerovným zacházením s žáky. Většina z nás se nejspíše v životě setkala s tímto rozlišováním neboli „nadržování“ některým žákům ve třídě či ve škole. Nejviditelnější rozlišování je na ty, co jsou hodní a dobře se učí a na ty, co jsou na druhém konci známkovací stupnice a ještě k tomu zlobí.

Ať už je prvotním účelem rozlišování to či ono, učitelé při něm uplatňují vlastní představy v tomto případě o žácích. Za účelem rozlišování formulují své vlastní „pojetí žáků“, tzn. že vymezují vlastnosti, podle nichž studenty rozdělují do kategorií a jako příslušníkům těchto kategorií jim potom věnují rozdílnou pozornost. Většinou se řídí předsudky, které uplatňuje širší společnost¹.

1) Cíl práce

Cílem eseje je najít odpověď na následující otázku: Jak jsou učitelé základní školy v Borech zvyklí řešit dilema mezi neutralitou a rozlišováním mezi žáky, a jaký to má pro ně význam?

2) Náplň práce a popis pracoviště

Náplň práce je sled kroků, které povedou k naplnění cíle práce. Po stručné charakteristice zkoumaného pracoviště v následujícím odstavci bude následovat kapitola věnovaná teoretickému vymezení přístupu k rozlišování mezi klienty a případné neutralitě. Poté budou určeny otázky, které umožní indikovat přítomnost popisovaného dilematu a jeho řešení na daném pracovišti. Závěrečná část se bude zabývat řešením zvoleného dilematu a jeho významu pro učitele základní školy v Borech. **Patří do úvodu práce**

Pro esej jsem zvolila Základní školu Hany Benešové, která se nachází v obci Bory v kraji Vysočina. Škola byla založena roku 1798. Navštěvuje ji celkem 198 žáků z Borů, Cyrilova, Radnic, Rousměrova, Skleného nad Oslavou, Vídně a dalších obcí. Škola má devět ročníků plus mateřskou školku. V této příspěvkové organizaci obce pracuje 15 pedagogických a 6 provozních pracovníků. Řada akcí školy se již stala tradičními - Vánoční besídka, dětské

---

¹ MUSIL, L. „Ráda bych Vám pomohla, ale ...“ Dilemata práce s klienty organizací. Marek Zeman, Brno 2004. str.78

divadelní představení, Jarní akademie, Dětský den, Železný mužiček nebo Den otevřených dveří. Ve škole je žákovská knihovna s 1500 svazky a učitelská knihovna o 450 svazcích².

3) Teoretická charakteristika rozlišování mezi klienty a neutrality

Úředníci první linie a tedy i učitelé základní školy se vyrovnávají se svými pracovními podmínkami různými způsoby – mezi nimi i pomocí nerovného zacházení s klienty na základě předsudků.³ Následující tabulka uvádí znaky dilematu mezi neutralitou a favoritismem.

Chybí definování dilematu podle dostupné literatury!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!

	Dilema - přístupy	
Znaky dilematu	Neutralita	Favoritismus
Přístup ke klientům	Bez předsudků. Za stejných podmínek budou pracovníci ke všem klientům přistupovat stejně. Všem je „třeba měřit stejně.“ Pracovník má ve všech případech rozhodovat stejným způsobem a podle stejných, předem daných kritérií.	Na základě vlastností, které jsou jim předsudečně přisuzovány <ul style="list-style-type: none"> • na základě sympatií nebo antipatií • představy o tom, kdo je kdo není „sociálně hodnotný klient“ • někteří klienti budou na poskytovanou intervenci reagovat lépe
Individualizace přístupu	Pracovníci nereagují pružně na neopakovatelné situace klientů, ke všem přistupují stejně.	Pracovníci jsou vnímaví vůči osobitým potřebám svých klientů a rozlišují mezi nimi případ od případu (s ohledem na individuální okolnosti života)
Pozornost ke klientům	Pozornost klientům je věnována bez ohledu na vlastnosti klienta.	Pozornost věnovaná určité části klientů vychází z altruismu (pracovníci chtějí napomáhat zlepšení života lidí)

² OBEC BORY. *Vzdělávání. Základní škola.* [on-line]. [cit. 18.4.2009] Dostupné z <<http://www.bory.cz/>>.

³ MUSIL, L. „*Ráda bych Vám pomohla, ale ...*“ *Dilemata práce s klienty organizací.* 2004. str.77

Nástroj vlastní nezávislosti	Pracovníci se nesnaží zdůrazňovat vlastní rozhodnutí, více jim záleží na uspokojení z neutrální pomoci druhým.	Na základě vlastního rozhodnutí se mohou soustředit na práci, která je lépe uspokojuje. Více jim záleží na práci než na uspokojení z pomoci druhým.
Hospodaření se zdroji	Zdroje by se měli rozdělovat bez rozlišování mezi klienty	Rozlišení na základě zákonných nároků a díky volnosti rozhodování mohou zdroje využít tam, kde přinese větší užitek.
Zvládání pracovní zátěže, nejednoznačnosti, psychického napětí	Shodná kvalita služeb je poskytována bez ohledu na klienta. Dodržování principu neutrality.	Poskytování služeb odlišné kvality různým kategoriím klientů. Ospravedlňování odlišného zacházení s rozdílně hodnocenými klienty. Ospravedlňování zjednodušení cílů.

Zdroj: Musil, 2004: 77-89, upraveno

4) Otázky k indikaci dilematu

Pro zjištění zmíněného dilematu je třeba klást vhodné otázky učitelům, kteří se s daným rozlišováním žáků či neutralitou při své práci potýkají.

Následuje návrh otázek, které budou indikovat dilema při vedeném rozhovoru. K vymezení otázek bude použito teoretické vymezení v předešlé kapitole. Jednotlivé otázky se v některých případech mohou vázat k vícero znakům dilematu, proto jsem přistoupila k souhrnu otázek.

Otázky k rozhovoru:

Jaké vlastnosti má podle Vašeho názoru Vaše třída žáků? **Příliš obená/nezacílená otázka**

Jaké vlastnosti má podle Vás dobrý žák? **Příliš obená/nezacílená otázka**

Jaké vlastnosti má podle Vás špatný žák? **Příliš obená/nezacílená otázka**

Jací jsou podle Vašeho názoru studenti kluci a jaké jsou žákyně děvčata? **Příliš**

obená/nezacílená otázka

Myslíte si, že máte ve třídě nějakým způsobem vyčnívající dítě? Čím je odlišné? **ok**

Dokážete obecně popsat žáka, který je obtížně zvládnutelný? **Příliš obená/nezacílená otázka**

Hraje pro Vás v osobním životě důležitou roli první dojem – jakým způsobem si myslíte, že Vás ovlivňuje? **Pryč + ok**

Jak se zapojují děti při výuce? Které se zapojují nejvíce a které nejméně? **Příliš obená/nezacílená otázka**

Znáte dobře rodiče dětí? Stýkáte se s některými i ve svém volném čase? **Dejte dohromady a bude to ok**

Doučujete některé žáky – které a v čem? **Příliš obená/nezacílená otázka**

Jaký je Váš názor na výchovné tresty? **Příliš obená/nezacílená otázka**

V jakých případech si myslíte, že jsou jednotlivé výchovné tresty účinné? **Příliš obená/nezacílená otázka**

Myslíte si, že pokud se bude nějak pracovat s žáky označenými jako „problémové děti“, lze je formovat správným směrem? **Jak s nimi pracovat? Pryč + ok**

Využíváte nějakých rad svých kolegů, co se týká zvládnutí žáků (k udržení své autority ve třídě)? **Příliš obená/nezacílená otázka**

Zmíněný rozhovor by bylo dobré doplnit návštěvami výuky jednotlivých dotazovaných učitelů pro zjištění interakčního procesu ve třídě.

Interakční proces realizuje svého druhu sociální celistvost, jejíž součástí je navozování vnitřních pochodů a změn v osobnosti obou aktérů a tyto změny se zase zpětně promítají do dalšího průběhu interakcí⁴. Zmíněné pozorování působení učitele na žáky a naopak mohou podpořit odpovědi získané prostřednictvím interview. Zejména však ukáže atmosféru výuky, spolupráci žáků s učitelem, jeho požadavky na žáky a také případné nevědomé rozlišování mezi žáky.

5) Řešení dilematu a význam řešení dilematu pro učitele

Favoritismus je sklon učitele mít ve třídě oblíbené žáky, spojený s tendencí přeceňovat jejich pozitiva a nevidět jejich nedostatky, omlouvat je, brát pod ochranu, apod⁵.

Jedním možným teoretickým řešením dilematu mezi rovným přístupem a rozlišováním je vyloučení části klientů z kontaktu s organizací, což není případ tohoto výzkumu. Druhým způsobem zvládnutí tohoto dilematu je, že se učitel věnuje části žáků více a lépe. Druhá varianta je tou, kterou využívá většina učitelů našeho výzkumu.

⁴ ASTRIDE. *Interakce učitel-žáci*. [on-line]. [cit. 18.4.2009] Dostupné z <http://www.astride.estranky.cz/stranka/interakce-ucitel---zaci_>.

⁵ ASTRIDE. *Interakce učitel-žáci*. [on-line]. [cit. 18.4.2009] Dostupné z <http://www.astride.estranky.cz/stranka/interakce-ucitel---zaci_>.

Učitel si může již na základě prvního dojmu a na základě sympatií „vybrat“ žáka, kterému pak v podstatě „nadržuje“. Učitelé se sklonem k rychlým závěrům se často nechávají ovlivnit haló efektem. Nechají na sebe působit názory a pocity, které v nich žák vyvolal při prvním setkání. Nepříznivý první dojem s následným dalším jednáním se může přetvářet na dojem celé třídy a vzniká komplex vnějších a vnitřních vlivů, který vnucuje žákovi roli, která odpovídá prvnímu dojmu. S tím souvisí i pověst jedince, která ho nadále provází. Podlehnutím prvnímu dojmu může u učitele bránit v rozvoji a úspěšnosti žáka⁶. Dítě se například v prvních dnech školní docházky „špatně zapíše“ do paměti učitele a ten ho již nedokáže vidět v jiném světle. Při zkoušení - kdy se dva žáci učili jen málo nebo vůbec a hrozí jim známka pět sám učitel například omlouvá jemu „sympatického“ žáka jinak jedničkáře, že například není ve své kůži a že tentokrát mu tedy známku nedá, ale ať se to naučí. Nechce mu zhoršit známky, i když kdyby na jeho místě stál žák „zlobivý“ nedostatečnou známku by dostal a ještě by byl před třídou pokárán, že se opět neučil! Učitel si tím naopak ještě více zaměřuje a pomáhá žákům, které se mu zdají být nejméně úspěšnější. Ty poté také často připravuje na různé olympiády a za tyto úspěchy pro školu je pochválen od vedení školy. Také tímto zapojením do mimoškolní činnosti často kantor omlouvá svoji časovou vytíženost a to, že už mu nezbyvá tolik času na práci se „zlobivci“, se kterými to stejně nikam nevede.

Dále může učitel podlehnout sklonu orientovat se ve svém jednání s žákem podle určité jeho vlastnosti, která vystoupila do popředí tak, že nelze brát v úvahu vlastnosti další. Např. žák z rodiny vynikajícího vědce tzn. bude nadprůměrně inteligentní a tím bude dosahovat samých jedniček a bude se chovat slušně. Naopak je-li - rodina např. špinavé dítě, bude hůře prospívat. Tyto předpovědi mohou být správné, ale učitel svou předpověď víceméně dítěti napomáhá, aby se předpověď splnila.⁷ Zlehčeno to může vypadat takto: *"Mám pro vás výsledky vstupních testů: Ti, kdo mají pěkný rukopis a nové sako - za jedna. Za dvě dostali všichni ostatní, kromě žvýkajících špindírů se sluchátky kolem krku - ti mají za pět."*⁸

Učitel může také podlehnout působení kontrastu - např. rodinné prostředí jednoho žáka se jeví jako optimální jiné jako horší. V případě, že sedí tyto děti spolu v lavici jako by se tento jev umocňoval. Umocňování kontrastu vede u k tomu, aby učitel přeceňoval lepší

---

⁶ ASTRIDE. *Interakce učitel-žáci*. [on-line]. [cit. 17.4.2009] Dostupné z <<http://www.astride.estranky.cz/stranka/interakce-ucitel---zaci>>.

⁷ ASTRIDE. *Interakce učitel-žáci*. [on-line]. [cit. 17.4.2009] Dostupné z <<http://www.astride.estranky.cz/stranka/interakce-ucitel---zaci>>.

⁸ FAKULTA INFORMATIKY MU. *Obecná a interaktivní didaktika*. [on-line]. [cit. 22.4.2009] Dostupné z <<http://www.fi.muni.cz/~qprokes/didaktika/didaktika.html>>.

žáky a slabší podceňoval.⁹ Bude-li se tichá, dobře oblečená a hezká dívka v hodině usmívat, učitel si myslí, že ji hodina nejspíše baví. V případě nedbale oblečeného a hovorného chlapce si učitel nejspíše pomyslí, že tento kluk vymýšlí za nějakou lumpárnu. A pokud například tato dívka odevzdá špatně napsanou práci učitel ji omlouvá se slovy, že asi byla unavená. U tohoto chlapce, který napíše písemku na výbornou, bude možná učitel dokonce zjišťovat od koho ji opsal, protože to přece není samo sebou.

Učitelé ospravedlňují své jednání nejčastěji tak, že „z toho kluka stejně nikdy nic nebude, v hodině neustále jen vyrušuje a rodiče to už je kapitola sama pro sebe“. Na této základní škole, která se nachází v obci s 800 obyvateli je samozřejmostí, že učitelé znají dobře rodinná zázemí dětí a samozřejmě osobní vztahy s rodiči také promítají do vztahů s žáky, i když je to neprofesionální.

Shrnu-li význam rozlišování pro učitele, tak se nejčastěji odvolávají na obecné předsudky, aby ospravedlňovali své jednání s žáky. Rozlišují na základě předsudků týkajících se vzhledu, vlastností, finančních možností rodičů, ale i na základě prvního dojmu a navázání sympatií s dětmi. Více přízně věnují šikovnějším, tišším, lépe oblečeným žákům, protože ti to „někam dotáhnou“ a případně budou za práci s nimi ještě pochváleni, protože výsledky jsou dobře vidět. Naopak vyrušujícímu, huře se učícímu se a ze špatné rodiny pocházejícímu chlapci nevěří a předem předpokládají, že nějaká další práce mimo školu s ním, je jen ztrátou času.

Závěr

Tato esej se zabývá postupy učitelů, které jsou spojeny s dilematem mezi neutrálním přístupem bez předsudků a rozlišováním klientů podle vlastností, které jsou jim předsudečně přisuzovány. Cíl práce byl Jak jsou učitelé základní školy v Borech zvyklí řešit dilema mezi neutralitou a rozlišování mezi žáky, a jaký to má pro ně význam?

Učitelé rozlišují žáky podle vlastností, které jsou obecnými předsudky. Na základě těchto vlastností se různými způsoby věnují žákům. Pro učitele je důležité věnovat se těm, kterým to přinese větší užitek a jim případnou pochvalu a méně těm, pro které podle nich platí – „komu není rady, tomu není pomoci.“

Závěrem lze dodat jazykem žáků: "Učitel by měl být férový, neměl by nikomu nadřizovat ani si na nikoho zasednout.“

---

⁹ ASTRIDE. *Interakce učitel-žáci*. [on-line]. [cit. 17.4.2009] Dostupné z <http://www.astride.estranky.cz/stranka/interakce-__ucitel---zaci__>.

Učitelé bývají vůči někomu vědomě zaujatí jen zřídka; diskriminace není zpravidla záměrná. Většina z nás má, kupříkladu, velmi kladný vztah k žákům schopným, příjemným a snaživým. Je to pochopitelné, ale nikoli profesionální. Rodiče platící stejné podíly na daních očekávají stejné podíly výchovného úsilí vynaloženého na své potomky.¹⁰

Literatura:

MUSIL, L. „*Ráda bych Vám pomohla, ale ...*“ *Dilemata práce s klienty organizací*. Marek Zeman, Brno 2004

ASTRIDE. *Interakce učitel-žáci*. [on-line]. [cit. 17.4.2009] Dostupné z <http://www.astride.estranky.cz/stranka/interakce-__ucitel---zaci__>.

OBEC BORY. *Vzdělávání. Základní škola*. [on-line]. [cit. 18.4.2009] Dostupné z <<http://www.bory.cz/>>.

FAKULTA INFORMATIKY MU. *Obecná a interaktivní didaktika*. [on-line]. [cit. 22.4.2009] Dostupné z <<http://www.fi.muni.cz/~qprokes/didaktika/didaktika.html>>.

---

¹⁰ FAKULTA INFORMATIKY MU. *Obecná a interaktivní didaktika*. [on-line]. [cit. 22.4.2009] Dostupné z <<http://www.fi.muni.cz/~qprokes/didaktika/didaktika.html>>.